

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԷՈՐԳ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երեւանի Պետական Համալսարանի
Փիլիսոփայութեան պատմութեան,
տեսութեան եւ տրամաբանութեան
ամպիոնի ասպիրանտ

ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱԿՈՏՆԵԱՆԵՐԻ

ՏԵՂՆ ՈՒ ԳԵՐԸ ԻՐԱԻԱ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՕՍՈՅԹՈՒՄ

«Ճշմարտութիւն» հասկացութիւնը պատմականօրէն միշտ էլ առանցքային դեր է ունեցել իմացութեան տեսութեան հասկացութեային համակարգում: Սակայն XX դարի վերջերից սկսած իմացութեան հիմնախնդիրներով զբաղուող մասնագէտները յատուկ ուշադրութեան առարկայ են դարձրել «Ճշմարտութեան»-ը հակասող հասկացութիւններն ու դրանցից սերող հայեցակարգերը, որովհետեւ արձանագրուեց, որ «Մարդը ոչ միայն ճանաչող, բարոյական եւ գեղագիտական էակ է, այլ նաեւ՝ էակ, որն ունակ է անտեսել ճշմարիտը՝ որպէս այդպիսին, հէնց այն պատճառով, որ այն ճշմարիտ է»¹:

Այս իրողութիւնը, իրաւա-քաղաքական խօսույթի վերաբերեալ, շրջանառութեան մէջ դրեց այնպիսի հասկացութիւններ, ինչպիսիք են սուտը, կեղծիքը, սխալը, քաղաքական միջքը, պատմոյթը, հասարակական եւ անհատական գիտակցութեան մանկապոլիացիան, եւ այլն: Ներկայումս այս հասկացութիւնների ուսումնասիրութիւնն ու տարաբնոյթ իմաստաւորումը լայն տարածում է ստացել մասնագիտական գրականութեան շրջանակներում: Եւ քանի որ «ոչ-ճշմարտութեան» գործառնոյթներն ու տեղը տարբեր ոլորտներում դեռ լիովին ուսումնասիրուած չէ, ուստի կան մի շարք իրողութիւններ, որոնք դեռ չեն գտել իրենց հնարաւոր անուանումներն ու իմաստաւորումները: Հասկանալի է, որ անուանումն ու իմաստաւորումն անհրաժեշտաբար ենթադրում են միմեանց, իսկ սրանց առկայութիւնը հնարաւորութիւն է ընձեռում՝ իրադրութիւնների եւ երեւոյթների տիրապետման ու կարգաւորման համար. «Աշխարհը կառավարելու համար՝ մենք բառերի կարիք ունենք, որովհետեւ մենք բառերի կարիք ունենք՝ տիրելու համար դատարկութեանը»²:

Այսպէս, «սխալ»-ն այնպիսի պնդումն է, որը չլինելով իրական, չիմացութեան կամ մոլորութեան պատճառով, ներկայացուում է՝ որպէս ճշմարիտ: «Սխալ»-ը, ինչպէս հասկացութեան վերաբերմունքային չեզոքութիւնից երեւում է, խիստ տարբեր է «ստից»: Իսկ «սուտ»-ն այնպիսի պնդում է, որը չհամապատասխանելով իրականութեանը, յաւակնում է ներկայանալ՝ որպէս ճշմարտութիւն:

Յայտնի է, որ քաղաքական միջի գլխաւոր իւրայատկութիւնն այն է, որ վերջինս

¹ Ивахненко Е., Онтология Конфликта И Стратегия Посредничества, Век толерантности, Выпуск 6, 2001, e /http://www.tolerance.ru/VT-6-ontologiya.php?PrPage=VT/05. 21. 2019., п. 2.

² Bottici Ch., a Philosophy of Political Myth, New York, Cambridge University Press, 2007, p. 118.

ենթակայ չէ՝ ճշմարիտ/սխալ չափմանը: Միֆն՝ ընդհանրապես, իսկ քաղաքականը՝ մասնաւորապէս, ո՛չ ճշմարիտ է, ո՛չ էլ սխալ, այն այլ է: Սա բղխում է միֆի պլիւրալ էութիւնից՝ ի հակադրութիւն լոգոսի բացարձակ մոնիստական յաւակնութեան³:

Մանիպուլիացիան, որը նաեւ կենսագործունէութիւն է (ոչ միայն՝ մտակառոյց), ի տարբերութիւն միֆի, անհրաժեշտաբար կապ ունի ստի եւ կեղծիքի, այն կիրառողի «խորամանկութեան վարպետութեան», «դերասանական խաղի», եւ այլնի հետ⁴: Այս տարբերութիւնները չեն բացառում, այլ ընդհակառակը, նպաստում են, որ «ոչ-ճշմարտի» տեսակները, հարկ եղած դէպքում, միմեանց լրացնեն՝ գործունէութիւնը դարձնելով առաւել արդիւնաւէտ:

«Ոչ-ճշմարիտ»՝ «ճշմարտութեան»-ը հակադիր հայեցակէտերի շարքն, անշուշտ, այսքանով չի եզրափակւում. «Եթէ սուտը (իմա՝ «ոչ-ճշմարիտը» - Գ. Յ.), ճշմարտութեան նման, լիներ միադէմ, մեր վիճակը զգալիօրէն թեթեւ կը լինէր: Այս դէպքում մենք հաւաստի կը համարէինք հակառակն այն բանի, ինչ ասում է ստախօսը, սակայն ճշմարտութեան հակոտնեան ունի հարիւր հազարաւոր կերպարանք եւ չունի սահմաններ»⁵:

Վերը թուարկեցինք եւ սեղմ բացատրութիւններ տուցինք, ինչ-որ հասկացութեամբ նշանակուող, իրողութիւններ, սակայն (մասնաւորապէս իրաւա-քաղաքական) խօսույթ(ներ)ում՝ վերը նշուածների կողքին, յաճախ, առկայ են այնպիսի տարրեր, որոնց ոչ-ճշմարիտ լինելն ակնյայտ է, բայց դրանք, գործնականում, քննարկման չեն ենթարկւում: Այսպիսի տարրերը ընդունւում են՝ որպէս սկզբունքներ, աքսիոմներ ու, երբեմն էլ, հանդիսանում են որպէս ելակէտային դրոյթներ: Եւ չի բացառում, որ այն դէպքերում, երբ (հակամարտութիւնները կարգաւորող) երկխօսութիւնները մտնում են փակուղի, իրականում, դրա բուն պատճառը լինի հէնց այսպիսի ելակէտերի առկայութիւնը: Խօսույթային այսպիսի տարրը կարելի է անուանել «**ճշմարտութեան հակոտնեա(ներ)**»։ սա սերտ կապուած է ճշմարտութեանը, որովհետեւ, ճշմարտութեանը հակադրութեամբ, ընդունւում է՝ որպէս ճշմարիտ: Եւ հակոտնեայ է, որովհետեւ իր առկայութեամբ, դուրս է մղում ե՛լ «ճշմարտութիւնը», ե՛լ այն փնտռելու պահանջի գիտակցումը:

Արդ՝ սոյն վերլուծութեան մէջ մենք կը փորձենք կառուցարկել եւ յստակեցնել «ճշմարտութեան հակոտնեայ» հասկացութիւնը: Եւ ցոյց կը տանք, որ այն, որպէս յատկութիւն, վերագրելի է մտայնի բոլոր կառուցներին՝ հասկացութիւնից մինչեւ հայեցակարգ: Բայց որպէսզի ասուածն աւելի պարզ լինի, եւ յետագայ պարզաբանումները՝ յստակ, այստեղ հարկաւոր է տալ որոշ պարզաբանումներ՝ «ճշմարտութեան» վերաբերեալ:

Չնայած գրեթէ բոլոր փիլիսոփաներն են անդրադարձել ճշմարտութեան հիմնահարցին եւ փորձել այն լուծել, միեւնոյն է՝ մինչ օրս էլ «...փիլիսոփայութեան համար չկայ աւելի կեղրոնական խնդիր, քան ճշմարտութիւնն է»⁶: Առաւել յայտնի են փիլիսոփայութեան պատմութեան ընթացքում ձեւաւորուած՝ «ճշմարտութեան» նկարագրութեան շորս յարացոյց, կորեսպոնդենտական (ըստ որի՝ ճշմարտութիւնը մտքի համապատասխանութիւնն է իրականութեանը), կոհերենտական (ըստ որի՝ ճշմարիտ է այն միտքը, որը չի հակասում արդէն ձեռք բերուած ճշմարիտ գիտելիքին),

³ Տե՛ս, նոյն տեղում, էջ 99:

⁴ Տե՛ս, օրինակ, Кара - Мурза С., *Манипуляция Сознанием*, Москва, Алгоритм, 2005, էջեր 15 – 17, 139:

⁵ Մոնտեմ Մ., Փորձեր, Երեւան, «Հայաստան», 1991, էջ 39:

⁶ Medina J., Wood D., *General Introduction, Truth: engagements across philosophical traditions*, Hoboken, Blackwell Publishing, 2005, p.1.

կոնվենցիոնալիստական (ըստ որի՝ պայմանաւորուածութեամբ արձանագրուած դր-
րոյթները համարուում են ճշմարիտ), եւ պրագմատիկական կամ օգտապաշտական
(ըստ որի՝ ճշմարիտ է այն գիտելիքը, որը օգնում է լուծելու նոր խնդիրներ եւ այդ
իմաստով՝ բերում է օգուտ): Ինչպէս տեսնում ենք՝ նշուած չորս յարացոյցներում էլ
էական դեր է խաղում համապատասխանութիւնը, ուստի ընդհանրացնելով կարելի է
պնդել, որ ճշմարտութիւնը համապատասխանութիւն է:

Այսու՝ ճշմարտութեան հակոտնեան, լինելով անհամապատասխանութիւն (իրա-
կանութեանը, յայտնի այլ ճշմարտութիւնների, եւ այլն) ներկայանում եւ ընդունուում է
ճշմարտութեանը փոխարինող՝ չթաքցնելով իր ոչ-ճշմարիտ լինելը:

«Սուտ»-ը (մանիպուլիացիան նոյնպէս), ճշմարտութեան հակոտնեայի նման
ունի յաւակնային նպատակայնութիւն (էնտելեխիա), սակայն, ի տարբերութիւն ճշ-
մարտութեան հակոտնեայի, չի բացայայտում իր ոչ-ճշմարիտ լինելը: Քաղաքական մի-
ֆը, ճշմարտութեան հակոտնեայի ստուերում է ճշմարտութեան փնտրտուքի հնարաւոր
պահանջը, սակայն, ի տարբերութիւն ճշմարտութեան հակոտնեայի, այն ոչ-ճշմարիտ
չէ: Այսպիսով, «ճշմարտութեան հակոտնեայի»-ն այն անհամապատասխանութիւնն է,
որը յաւակնում է լեզբիտիմանալ և լեզբիտիմանում է՝ որպէս ճշմարտութիւն, թէպէտ
յայտնի է դրա ոչ-ճշմարիտ լինելը:

Ասուածը կարելի է հասկանալ Ժ.-Պ. Լեոտարի՝ գիտութեան կարգավիճակի
լեզբիտումութեան նմանաբանութեամբ՝ միայն մէկ էական տարբերութեամբ: Յետ-
արդիականութեան տեսաբանը պնդում է, թէ «...քանի որ գիտութիւնը չի սահմանա-
փակում միայն գործիքային օրինաչափութիւնների ձեւակերպմամբ, այլ փնտռում
է ճշմարտութիւնը, ուստի այն պէտք է լեզբիտիմացնի խաղի իր կանոնները: Իսկ
որքանով, որ այն պահանջում է լեզբիտիմացնող խօսոյթը՝ սեփական կարգավիճակին
յարաբերած, այնքանով դա անուանում է փրկիսոփայութիւն»⁷: Ինչպէս երեւում է,
Լեոտարի համոզմամբ, գիտութիւնը հէնց ինքն է «լուծում» իր լեզբիտումութեան հարցը՝
իր կարգավիճակն ապահովող սեփական մասն անուանելով փրկիսոփայութիւն: Իսկ
այս՝ ճշմարտութեան հակոտնեայի դէպքում, վերջինս լեզբիտիմութիւն է ստանում
արտաքին պատմոյթներից. պատմոյթներ, որոնք լեզբիտիմացման են պարտադրում
ոչ-ճշմարիտ ըմբռնուած հայեցակէտը:

Յատկանշական է, որ «լեզբիտիմութիւն» հասկացութեան ներքոյ, շարունակելով
Լեոտարին, հասկանում ենք նոյն քառտիկ ու պատահական գործընթացը: Այն է՝ ինչ-որ
բան ընդունելի է, եթէ այն այդպիսին է համարուում, ինչ-որ դասի պատկանող անձանց
սահմանած, չոփորոշիչներին համապատասխանելու դէպքում⁸: Օրինակ՝ «Համակար-
գի աշխատանքային բնութագրիչների օպտիմիզացումը, դրա արդիւնաւէտութիւնը
դառնում է լեզբիտիմութեան չափորոշիչ...»: Այս ամէնը բխում է «...միեւնոյն «ընտ-
րութիւնից», որն անուանում է Արեւմուտք»⁹: Այսինքն՝ կայ մի սոցիալական տարածք
(այս դէպքում՝ Արեւմուտքը), որը թելադրում է չափորոշիչներ, եւ եթէ ինչ-որ իրողու-
թիւն չի համապատասխանում այդ չափորոշիչներին, ապա ընդունելի չէ: Իսկ հարցն
այն մասին, թէ այդ չափորոշիչներն իրականութեան հետ ինչպիսի՞ յարաբերութիւններ
մէջ են, քննարկման ենթակայ չէ: Դրանք սկզբունքներ են, եւ եթէ դրանց հակասող
հայեցակէտեր կան, ապա քննարկման՝ շտկման, փոփոխման եւ/կամ հեռացման են
ենթակայ այս վերջինները:

Ճշմարտութեան հակոտնեան ունի իր տեսակները, որոնցից կ'առանձնացնենք

⁷ Люгар Ж. - Ф., Состояние Постмодерна, Санкт - Петербург, Алетея, с. 9.

⁸ Տե՛ս, նոյն տեղում, էջ 27-28:

⁹ Նոյն տեղում, էջ 28:

ու կը ներկայացնենք հնարաւոր երեքը.

- ա) արձանգրութեան անհարկի ընդլայնուածութիւն,
- բ) դետերմինանտի նենգափոխում,
- գ) տրամաբանական նոյնութեան օրէնքի խախտում:

Արձանգրութեան անհարկի ընդլայնուածութեան առկայութիւնը յղի է մեծ վրտանգներով. այդպիսի դատողութիւնը, շմասնաւորեցնելու դէպքում, կարող է հիմք հանդիսանալ՝ այնպիսի գործողութիւնների համար, որոնք լիովին հակադիր կը լինեն տուեալ նորմատիւ հայեցակարգին: Ժ. Կլեբբերսը նկատում է, որ Հիւսիս-ատլանտեան դաշնագրի 5-րդ յօդուածի համաձայն, ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրները «...պարտաւորուում են կատարել այն, ինչ կը համարեն հարկաւոր...»: «Հասկանալի է,- շարունակում է Կլեբբերսը,- որ այսօրինակ պարտաւորուածութիւնը անդամ-երկրներին, իրենց որոշակի գործողութիւններում, թոյլ է տալիս բաւական լայն ազատութիւններ»¹⁰: Այսպիսով, Հիւսիս-ատլանտեան դաշնագրի սոյն նորմատիւ դատողութեան ծաւալային այս ընդլայնուածութիւնը թոյլ է տալիս՝ ցանկացած գործողութիւն եւ գործողութեան արդարացում: Ուրեմն, այս յօդուածը կամ լիովին անիմաստ է, կամ արձանագրուել է՝ իր հետեւում թաքցնելու համար այլ միտումներ, որոնք ուղիղ տեքստով արձանագրելու դէպքում, կարող էին բարդութիւններ առաջացնել: Ե՛ւ անիմաստութեան, ե՛ւ այլ միտման դէպքում՝ սոյն արձանագրութիւնը խիստ վտանգաւոր է:

Ինքնին հասկանալի է, որ ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրների ներկայացուցիչները յստակ նկատել են վերը նշուած թերութիւնը, սակայն քանի որ այլ ընդունելի ձեւակերպում առկայ չի եղել (կամ այլ պատճառներով), նախընտրել են դրա լեգիտիմացումը:

Դրութիւնը նոյնն է նաեւ նկարագրողական հայեցակէտերի դէպքում. պաշտօնական Թուրքիայի իրականացրած՝ Հայոց ցեղասպանութիւն(ներ)ը ներկայացում են արձանագրային այնպիսի մեծ ծաւալ ներառող դատողութիւններով, որի մասնաւորեցման ընթացքում, իրականութեանը հակադիր դատողութիւնը «լեգիտիմութիւն է» ստանում եւ հնարաւորութիւն ընձեռում՝ ստի ու կեղծիքի յաւելման համար: Թուրքական պաշտօնական եւ կողմնակալ պատմաբանները զարգացնում են մի վարկած, ըստ որի, թուրքական իշխանութեան ներքոյ, հայերն ապրել են բաւականին բարեկեցիկ ու անվտանգ կեանքով՝ ե՛ւ առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակահատուածում, ե՛ւ դրանից առաջ: Սակայն քանի որ հայերը դրսեւորում էին պետութեանը դաւաճանելու միտումներ, ապա «...պատերազմի տարիներին կառավարութիւնը հարկադրուած իրագործել է «դաւաճան» հայերի տեղահանութիւն եւ տարագրութիւն՝ ռազմաճակատի գծից հեռու «ապահով» վայրեր: Բայց ցաւալիօրէն, ճանապարհին՝ համաճարակների, քրդերի յարձակումների հետեւանքով տարագիրներն ունեցել են զոհեր, ընդ որում՝ պատերազմական վիճակով թելադրուած, ոչ պակաս կորուստներ են ունեցել նաեւ իրենք՝ թուրքերը: Այսինքն՝ փորձ է արւում կենդանութիւն տալ երկուստեք զոհ լինելու հնացած վարկածին՝ դրանով իսկ ժխտել ցեղասպանութիւնը»¹¹: Փաստօրէն, ըստ թուրքական մեկնաբանութեան, տեղի է ունեցել բնակութեան վայրի բռնի տեղափոխութիւն: Բռնի ոյժի կիրառման պատճառը եղել է հայերի «դաւաճան» վարքագիծը, իսկ օսմանեան կառավարութիւնը, լիովին օրինաշափ կերպով, կիրառել է բռնի ոյժ՝ իր իսկ օրինախախտ հպատակի նկատմամբ: Ուրեմն, հայերի նկատմամբ ոչ թէ տեղի է ունեցել ցեղասպանութիւն, այլ

¹⁰ Klabbbers J., An Introduction International Institutional Law, New York, Cambridge University Press, 2002 p. 29.

¹¹ Մելքոնեան Ա., Օսմանեան կառավարութեան ժողովրդագրական փառաբանութիւնը որպէս ցեղասպանութեան դրսեւորում ըստ Էրզրումի եւ Ալիսլայի նահանգների օրինակի, Թուրքագիտական եւ օսմանագիտական հետազոտութիւններ, Երեւան, «Զանգակ», 2002, էջ 39:

բնակութեան վայրի՝ «արդարացուած հարկադրական տեղափոխութիւն»։ Թուրքական կողմի այս խօսույթային ընթացքի համար տրամաբանական հիմք է հանդիսանում անհարկի (միտումնաւոր) ընդլայնուած՝ «տեղահանութիւն եւ տարագրութիւն» նկարագրութիւնը։

Գալով դետերմինանտի նշենք, որ հասարակական եւ քաղաքական նպատակային բոլոր գործողութիւններն էլ ունեն իրենց դետերմինանտները։ Սակայն, մասնաւորապէս, քաղաքական խօսույթներում դրանք, միտումնաւոր, կամ փոխարինւում են ուրիշներով կամ փոխակերպւում, այսինքն՝ նենգափոխւում են։

Քաղաքական բոլոր գործողները յայտարարում են խաղաղութեան, ազատութեան, եւ այլ մարդասիրական գաղափարներ, բայց ողջ աշխարհում շարունակուում է հակամարտութիւնների սրացումն, ու դրանց թուի աճը։ Իսկ սա նշանակում է, որ քաղաքական «մարդասէր» գործողները կամ ոչինչ չեն անում, կամ անում են այն, ինչի մասին չեն ասում։ Այսինքն՝ նենգափոխում են իրենց քաղաքական դետերմինանտները, որոնց տեքստային արտայայտութիւնը խիստ տարբեր է իրականից։ Այսպէս՝ Անկարան (պաշտօնապէս եւ ոչ-պաշտօնապէս) հետեւողականօրէն սատարում է Բաքուին։ Թուրքական գիւլենական շարժումը հսկայական միջոցներ է ծախսում տարածաշրջանում եւ այլուր։ Մոսկուան ոչ մի առիթ բաց չի թողնում (յաճախ էլ ինքն է առիթներ ստեղծում)՝ միջամտելու համար Կովկասեան պետութիւնների ներքին եւ արտաքին գործերին, ԱՄՆ-ն եւ Արեւմուտքն ընդհանրապէս՝ Իսրայէլա-Պաղեստինեան ու ողջ արաբա-մուսուլմանական աշխարհի խնդիրներին, եւ այլն։ Այս բոլոր մեծ գործողները, որպէս կանոն, հանդէս են գալիս ճշմարտութեան, արդարութեան, ազատութեան եւ, առհասարակ, ամէն հնարաւոր մարդասիրական նպատակների անունից։ Սակայն կատարուող գործողութեան հանրայնացուած նրպատակը, եւ կատարուող գործողութիւնից անհրաժեշտաբար բխող արդիւնքը, որը մատնուած է լուրթեան, խիստ տարբեր են միմեանցից։ Ասուածի լաւագոյն օրինակ է հանդիսանում Ջ. Նեյի՝ «փափուկ իշխանութեան» կիրառութիւնը, ըստ որի, «... իշխանութեան հզօրութեան չափի ստուգումը, աւանդաբար՝ դրա հզօրութիւնն էր պատերազմում։ Այսօր, սակայն, իշխանութեան սահմանումը կորցնում է գինուորական ոյժի եւ նուաճման իր շեշտադրումը, որոնք նշում էին առաջներում։ Տեխնոլոգիայի, կրթութեան եւ տնտեսական աճի գործօններն աւելի նշանակալի են միջազգային իշխանութեան մէջ, մինչդեռ աշխարհագրական դիրքը, բնակչութիւնը եւ հումքը դառնում են նուազ կարեւոր»¹²։

Այսպէս, համաշխարհային մասշտաբով՝ լուրջ դերակատարութիւն ունի գլոբալացման գործընթացը։ Այն ենթադրում է, որ «...գլոբալ աշխարհում ֆինանսները, ապրանքները եւ մարդիկ...» պիտի ունենան տեղափոխուելու անխափան հնարաւորութիւն, եւ ամենուր մաքսերն ու յարկերը պէտք է լինեն «...ստանդարտ ու իրար նման»¹³։ Այս բաւական մարդասիրական պրագմատիզմն, իր գործադրման պահից ի վեր, չի դադարում համակողմանի քննադատութիւնների ենթարկուելուց։ Գլոբալացումը յաճախ անուանում են «արեւմատայնացում» կամ «ամերիկայնացում»՝ ընդգծելու համար, սոյն գործընթացին համընթաց, ամերիկեան արժէքների, ուղղակի կամ անուղղակի, պարտադրումը։ Գլոբալացման հայեցակարգն ունի եւ ջատագովներ, եւ անխնայ քննադատներ, սակայն ինչպիսիութեան իրական գնահատականը

¹² Nye J. S., Soft Power Source: Foreign Policy, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990), pp. 153-17, Published by: Washingtonpost Newsweek Interactive, <http://www.jstor.org/stable/1148580>, Accessed: 13-09-2016, 14:46 UTC, p. 154.

¹³ **Յովհաննիսեան Դ.**, Տարածաշրջանային Զարգացումներ. «Երեւ Մովերի Տեսութիւն», Երեւ Մովերի Համալիր, Վերլուծական տեղեկագիր, № 9, Երեւան, 2016, էջ 21-22:

դեռ չի տրուել (քիչ չեն, այսպէս կոչուած, կոնսպերուլոգները, որոնք սրանում տեսնում են համամարդկային դաւադրութիւն): Փաստն այն է, որ գլոբալացման բոլոր իրողութիւններն էլ համահարթեցման հսկայական քաղաքատարր են պարունակում, եւ այն հանրոյթները, որոնք ուզում են պահպանել իրենց մշակութային առանձնայատկութիւնները, չնայած հնարաւոր օգուտներին, մշտապէս տուժում են¹⁴: Այս գործընթացը, չնայած անկողմնակալ ներկայանալուն, միեւնոյն է՝ ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականութեան մի զգալի մասն է, եւ լիովին ինքնանպատակ լինել չի կարող: Սրանով, փաստացի, իրականանում է ԱՄՆ-ի ազդեցութիւնն իր սահմաններից դուրս: Մի իրողութիւն, որը բացառում է հաշուի առած չլինեն թէ՛ հայեցակարգի հեղինակները, թէ՛ դրան հաւանութիւն ու կենսագործում հաղորդած պաշտօնեաները:

Պաշտօնական Մոսկուան, գրեթէ միշտ, մեծ դերակատարութիւն է ունեցել հայ-թուրքական եւ դարաբաղեան հակամարտութիւններում: Ներկայումս ՌԴ-ն հանդիսանում է միջնորդ կողմ դարաբաղեան հակամարտութեան մէջ: Մի շարք մասնագէտների պնդմամբ, դարաբաղեան հակամարտութիւնը վերաճել է, այսպէս կոչուած, կոճակային հակամարտութեան (button conflict), որը տարածաշրջանը ղեկավարելու լաւագոյն գործիքներից է¹⁵: Խորհրդային Միութեան փլուզումից յետոյ, հէնց դարաբաղեան հակամարտութեան միջոցով է «...Ռուսաստանը միշտ փորձում պահպանել իր ազդեցութիւնը Հարաւային Կովկասում...»¹⁶:

Յայտնի է, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից յետոյ, Թուրքիան համաշխարհային հանրութեանը ներկայացնում է գերտերութեան յայտեր: Մասնաւորապէս՝ շատ է խօսուում «նէօ-օսմանիզմ» հայեցակարգի մասին, որի այսպիսի անուան կիրառմանը չնայած դէմ է արտայայտուել Ա. Դաւութօղլուն (Թուրքիայի նախկին արտաքին գործերի նախարար եւ արտաքին քաղաքականութեան «ճարտարապետ»)՝ Վերջինս, սակայն, իր ճառերից մէկում, ուղիղ տեքստով, ասում է. «Այո՛, մենք «նոր օսմաններ ենք»»¹⁸:

Դաւութօղլուն «Թուրքիայի արտաքին քաղաքականութեան տեսլականը» հարցազրոյց-յօդուածում թուարկում է մի շարք առաջնորդների հանդիպումներ, որոնք տեղի են ունեցել Թուրքիայի միջնորդութեամբ: Նա շեշտում է Իրանի եւ Եգիպտոսի առաջնորդների հանդիպումը եւ եզրակացնում, թէ «...եթէ այս լիդերները չհանդիպէին, Միջին Արեւելքում կարգ հաստատելու հնարաւորութիւնը շատ քիչ կը լիներ»¹⁹: Սրանով Դաւութօղլուն փորձում է լեգիտիմացնել Թուրքիայի «...ակտիւ քաղաքականութիւնը... տարածաշրջանում»²⁰. «Թուրքիան պէտք է ... կառուցողական դեր խաղայ շրջակայ միջավայրում՝ ապահովելով կարգ, կայունութիւն եւ անվտանգութիւն»²¹: Ահմեթ Դաւութօղլուն անդրադառնում է նաեւ 2007 թ.-ի Թուրքիայի կատարած

¹⁴ St' u, Scheuerman W., "Globalization", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/globalization/>, p. 1.

¹⁵ Տէ՛ւ, **Յովհաննիսեան Գ.**, Տարածաշրջանային Զարգացումներ. «Երեւ Մովերի Տեսութիւն», Երեւ Մովերի Համակարգ, Վերլուծական տեղեկագիր, № 9, Երեւան, 2016, էջ 27:

¹⁶ Shougarian R., Methodological Mistakes of International Mediation of Armenian-Turkish Relations, Երեւ Մովերի Համակարգ, Վերլուծական տեղեկագիր, № 9, Երեւան, 2016, p. 83.

¹⁷ Տէ՛ւ, **Սուրիասեան Ս.**, Թուրքիայի Արտաքին Քաղաքականութեան Առանձնայատկութիւնները Վրաստանում (2002-2016թթ.), Երեւ Մովերի Համակարգ, Վերլուծական տեղեկագիր, № 9, Երեւան, 2016, էջ 139:

¹⁸ **Аватков В.**, Неоосманизм. Базовая идеология и геостратегия Турции, Свободная Мысль, <http://svom.info/entry/458-neoosmanizm/>, п. 1.

¹⁹ **Davutoglu A.**, Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007, This essay is based on the transcript of a CNN Turk program with Prof. Davutoglu on January 2, 2008, Insight Turkey Vol. 10 / No. 1 / 2008, pp. 77-96, p. 84.

²⁰ Նոյն տեղում, էջ 82:

²¹ Նոյն տեղում, էջ 79:

գործողութիւններին իրաքում՝ որակելով այն, բացառապէս, պայքար ընդդէմ ահաբեկչութեան՝ ի դէմս Քրդական աշխատանքական կուսակցութեան²²: Վերջապէս, Արտաքին գործոց նախարար Դաւութօղլուն իր եզրակացութեան մէջ յատուկ նշում է, որ «...Թուրքիան տարածաշրջանում նոր ի յայտ եկող գործորդ է եւ շատ զգայուն կը լինի այլ ... գործորդների նկատմամբ»²³:

Թուրքիայի այսօրինակ դիրքորոշումը որակում է՝ «նէօ-օսմանիզմ», որը ազդեալի այնպիսի դրսեւորում է, որ իր վրայ է վերցնում «...տարածաշրջանի եւ նոյնիսկ աշխարհի ճակատագրի պատասխանատուութիւնը»²⁴: Եւ որքան էլ Թուրքիան աշխարհին ներկայանայ խաղաղութիւն հետապնդող եւ տարածաշրջանային մշակութային ազատութիւններ ապահովող գործորդ, միեւնոյն է՝ Թուրքիայի արտաքին իրական քաղաքականութեան դետերմինանտներն այլ են: Դրանք արձանագրուած են «...փակ «Կարմիր գրքում» կամ, ինչպէս յաճախ այն անուանում են «գաղտնի սահմանադրութեան մէջ»: Սրանում նկարագրուած են Թուրքիայի Հանրապետութեան հիմնական վտանգներն ու մարտահրաւէրները, սահմանուած՝ դրա թշնամիները եւ կողմնակիցները»²⁵: Այս գաղտնի փաստաթուղթը լիարժէքօրէն շարունակում է Թուրքական ծաւալապաշտական եւ նուաճողական նկրտումների դիրքորոշումը: Սա նէօ-օսմանիզմի յարացոյցի արձանագրութիւնն է, որի արմատները հասնում են մինչեւ Օսմանեան կայսրութեան ժամանակները: Այս յարացոյցը «... իրենից ներկայացնում է Թուրքիայի ոչ-պաշտօնական արտաքին քաղաքականութեան դոկտրինան. «փափուկ ոյժի» միջոցով՝ համապատասխան տարածքներում ազդեցութեան ոլորտների ընդլայնում՝ ի հաշիւ տնտեսութեան, հումանիտար ազդեցութեան եւ վերազգային ոգու»²⁶: Թուրքիայի՝ «արտաքին խաղաղարարի» իրական դետերմինանտը, որը ներկայումս արտայայտում են նէօ-օսմանիզմ տերմինով, ուղիղ շարունակութիւնն է «...պանթուրքիզմի եւ նէօ-պանթուրքիզմի, պան-իսլամիզմի եւ, նոյնիսկ, պան-թուրանիզմի»²⁷: Ահա այս դետերմինանտների առկայութիւնն է ուղղորդում Թուրքիային, Խորհրդային Միութեան փլուզումից յետոյ, յատուկ եւ ճկուն յարաբերութիւններ հաստատելու Ատրպէյճանի, Ղազախստանի, Կիրգիզիայի, Ուզբեկստանի եւ Թուրքմենստանի հետ²⁸: Եւ եթէ պան-թուրքիզմի շրջանակը սահմանափակում է ազգութեան սկզբունքով, ապա նէօ-օսմանիզմն, իր մէջ համադրելով նէօ-պանթուրքիզմը, պան-իսլամիզմը, Թուրքական եւրասիականութիւնը, իր ծաւալապաշտական գործունէութիւնները հասցնում է մինչեւ Աֆրիկայի հարաւային շրջաններն եւ այլուր²⁹:

Այս ամէնը փաստում է, որ ազատականութեան, արդարութեան, մարդասիրական օգնութեան, խաղաղութեան, եւ այլ նմանատիպ յայտարարութիւնների (հայեցակարգերից արտածուող) ներսում առկայ է տուեալ յայտարարութիւնն իրականացնողի արտաքին քաղաքական շահը՝ բուն դետերմինանտը: Իսկ արտայայտուած մտքերը՝ լայն հանրութեանը լիովին այլ կողմ ուղղորդելու փորձ են:

Այս փաստը յստակ գիտակցում են նաեւ, վերը նշուած, պետութիւնների հետ քաղաքական յարաբերութիւնների մէջ գտնուող այլ պետութիւններն ու կազմակեր-

²² Նոյն տեղում, էջ 80:

²³ Նոյն տեղում, էջ 96:

²⁴ **Аватков В.**, Неоосманизм. Базовая идеологема и геостратегия Турции, Свободная Мысль, <http://svom.info/entry/458-neoosmanizm/>, п. 1.

²⁵ Նոյն տեղում, պ. 2:

²⁶ Նոյն տեղում, պ. 3:

²⁷ Նոյն տեղում:

²⁸ Նոյն տեղում:

²⁹ Նոյն տեղում, պ. 4:

պուլիտիկոսները, սակայն երկկողմանի լուծիլին է պահպանում բուն դետերմինանտի կապակցութեամբ: Եթէ կողմերից մէկը (բացառապէս՝ իր իսկ բուն դետերմինանտով պայմանաւորուած) բացայայտ խօսում է միւս կողմի իրական դետերմինանտի մասին, ապա այս վերջին կողմը նման խօսույթը որակում է՝ իբրեւ անհիմն մեղադրանք եւ սպառնում (կամ իրականացնում)՝ դադարեցնել համագործակցութիւնը:

Այսու՝ դետերմինանտի նենգափոխութիւնը ճշմարտութեան հակոտնեայի մի տեսակ է, որի մասին գիտեն բոլոր կողմերն էլ, սակայն թոյլ են տալիս դրա լեզուի մոլորութիւնը, որպէսզի շարունակուի համագործակցութիւնը:

Տրամաբանական նոյնութեան օրէնքի խախտման միջոցով ի յայտ եկող ճշմարտութեան հակոտնեան, թէրեւս, ամենատարածուածն է մարդկային գործունէութեան բոլոր ոլորտներում: Եւ սոյն վերլուծութեան շրջանակներում՝ հակոտնեայի այս տեսակը յատկապէս կարեւոր է, որովհետեւ այն լաւագոյնս ի ցոյց է դնում ճշմարտութեան հակոտնեայի էութիւնը:

Այսպէս, տրամաբանութեան գրեթէ բոլոր դասագրքերում կարելի է գտնել Արիստոտելի³⁰ նախանշած՝ «Նոյնութեան օրէնքը», որն իր ներկայիս ձեւակերպումը ստացել է յետագայ մշակումների արդիւնքում. «Տրամաբանութեան տեսակէտից ճիշդ կառուցուած, կանոնաւոր մտածողութեան մէջ իւրաքանչիւր միտք՝ կշռադատողութիւնների ընթացքում գործածուած ու գործածուող իւրաքանչիւր դատողութիւն նոյնական է ինքն իրեն»³¹: Այս՝ նոյնութեան օրէնքը, ենթադրում է նոյն հետեւողականութիւնը, եթէ խօսուում է ինչ-որ հասկացութեան կամ հայեցակարգի մասին՝ անկախ այն բանից՝ դա կիրառում է խօսույթային տուեալ տարրի հեղինակը, թէ՛ մէկ ուրիշը: Այսինքն՝ եթէ, օրինակ, խօսուում է արդարութեան մասին, ուրեմն յարկ է հասկանալ, թէ «արդարութեան» ո՞ր ընթանման հետ գործ ունենք տուեալ համատեքստում: Այդ միեւնոյն ըմբռնումը պէտք է հետեւողականօրէն շարունակուի մնալ նոյնը, քանի դեռ յստակ չի յայտարարուել, թէ յետ այդու փոխում է նոյնանուն հայեցակարգի բովանդակութիւնը: Իսկ եթէ պարզում է, որ գործ ունենք «արդարութեան» լիովին նոր ըմբռնման հետ, ապա հէնց այդ ըմբռնումով էլ պէտք է շարունակուեն կշռադատողութիւնները:

Այսպէս, առանձնակի քննարկման առիթ չկայ, որպէսզի պարզ լինի, որ արդարադատութիւն իրականացնող ցանկացած հիմնարկի գործունէութեան բուն նրպատակը արդարութեան իրականացումն ու դրա պահպանումն է: Սակայն երբեմն այնպէս է ստացուում, որ այս հիմնարկին պատկանող մարմինների լիովին իրաւաչափ գործողութիւնները յանգեցնում են տիպիկ անարդարութեան: Օրինակ՝ 2018 թ.-ի Մայիս-Սեպտեմբեր ամիսներին ՀՀ-ում հասարակական եւ, նոյնիսկ, քաղաքական լայն հնչեղութիւն էր ստացել ՀՀ մի քաղաքացու (կին) ձերբակալման հարցը, ով մի քանի անգամ մեղադրուել եւ դատապարտուել էր՝ գողութիւն կատարելու համար: Գողօնը, բոլոր անգամներում էլ, եղել էր «օրուայ մի կտոր հաց», իսկ քաղաքացին հաշմանդամ էր, ունէր չորս (մէկը՝ վատառողջ) երեխայ, որդին գտնուում էր ժամկէտային զինուորական ծառայութեան մէջ, եւ այս ընտանիքը, փաստացի, պայքարում էր սովամահ չլինելու համար: Մինչեւ վերջին դէպքը, դատարանը, կնոջը մեղաւոր ճանաչելով, դատապարտել էր ազատազրկման, սակայն պատիժը պայմանականօրէն չէր կիրառուել, այլ նշանակուել էր փորձաշրջան: Սակայն այս վերջին դէպքով՝ ամբաստանեալին սպառնում էր իրական ազատազրկում: Ուստի, ամբաստանեալի իրաւապաշտպանը պնդում էր, թէ «...Վճռաբեկ դատարանը որոշում կայացնելիս պէտք է հաշուի առնի, որ

³⁰ Сեն, Аристотель, Метафизика, сочинения в четырех томах, т. 1, Москва, «Мысль», 1976, էջ 127:

³¹ Գեորգեան Յ. Ա., Բաղդասարեան Վ. Խ., Տրամաբանութիւն, Երեւան, Էդիթ Պրինտ, 2015, էջ 224:

Յասմիկ Սարգսեանի ընտանիքում ծայրայեղ անհրաժեշտութեան վիճակն առաջացել է պետութեան կողմից իր պարտաւորութիւնները չկատարելու հետեւանքով»³²:

Այսպէս, կասկածի ենթակայ չէ, որ գողութիւնը պատժելի ու պարսաւելի է՝ ե՛ւ իրաւական, ե՛ւ բարոյական առումներով: Սակայն ակնյայտ է նաեւ, որ վերը նկարագրուած դէպքում, քաղաքացուն պատժելը կը լինի անարդար: Եւ պատահական չէ, որ «Մօտ 40 հասարակական կազմակերպութիւններ, անհատներ, լրագրողներ, Ձ պատգամաւորներ՝ Լենա Նազարեանն ու Հայկ Կոնչորեանը եւ Աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարի պաշտօնակատարի տեղակալ Զարուհի Բաթոյեանն իրենց հերթին միջնորդագրեր են ներկայացրել՝ Յասմիկ Սարգսեանին ներում շնորհելու խնդրանքով»³³:

Այս ամբաստանեալին, օրէնքի տարրին համապատասխան, դատապարտելը եւ պատժելը կը դիտուի ու կ'որակուի՝ արդար: Այն կը լինի նաեւ լեգիտիմ, հակառակ դէպքում՝ բոլոր յանցագործներն էլ կարող են շատ ծանրակշիռ պատճառաբանութիւններ ունենալ: Սակայն այս իրողութիւնը՝ որպէս արդար որակող դատողութիւնը կը լինի ճշմարտութեան հակոտնեայ, որը տրամաբանական նոյնութեան օրէնքի խախտման միջոցով երկու հակադիր իրողութիւններ նոյնացնում են միեւնոյն նշանակութեան՝ «արդարութիւն» հասկացութեամբ:

Հարցը, ինչպէս արդէն վերը նկատել ենք, չի սահմանափակում մասնաւոր դէպքերով: Ըշմարտութեան հակոտնեայի այս տեսակը առկայ է նաեւ Մարդու իրաւունքներ հայեցակարգում եւ դրա նկատմամբ: Ալեն դէ Բենուան պնդում է, թէ «Մարդու իրաւունքների գաղափարախօսութիւնը, որը տեսականօրէն հիմնուած է հանդուրժողականութեան սկզբունքի վրայ, իրենում ներառում է ... ծայրայեղ անհանդուրժողականութիւն... Իրաւունքի հռչակագրերը ոչ այնքան սիրոյ հռչակագրեր են, որքան պատերազմի»³⁴: Ֆրանսիացի իրաւաբան-փիլիսոփայի համակողմանի քննադատութեան է ենթարկում Մարդու իրաւունքների հայեցակարգը՝ դրանում, ի թիւս այլնի, մատնանշելով մի շարք հակասութիւններ եւ պարադոքսներ: Բենուան, օրինակ, ցուցադրում է յղութեան արհեստական ընդհատման հետ կապուած մի պարադոքս. «Եթէ համարենք, որ սաղմը դեռեւս մարդ չէ, ապա հասկանալի չէ, թէ ինչո՞ւ է հարկաւոր արգելել դրա նկատմամբ գիտափորձեր կատարելը: Իսկ եթէ համարենք, որ այն մարդ է, ապա հասկանալի չէ, թէ ինչպէ՞ս կարելի է արդարացնել արհեստական վիժեցումը»³⁵: Ալեն դէ Բենուան հաստատում է, որ Մարդու իրաւունքների գաղափարախօսութիւնը պահանջում է՝ յարգել մարդու արժանապատուութիւնը, իսկ «Մարդու արժանապատուութիւնը յարգել՝ նշանակում է յարգել բարոյական այն օրէնքը, որը կրում է նա»³⁶: Սակայն «Իրաւունքների գաղափարախօսութիւնը մարդկութեանը ենթադրում է եզակիական՝ ե՛ւ փաստացի, ե՛ւ իտէալում, այսինքն՝ ե՛ւ որպէս կեցութիւն, ե՛ւ որպէս պարտադրուածութիւն՝ ինչ-որ մի պոտենցեալ ճշմարտութեան ձեւում, որը լիովին արդարացնում է իրեն, եւ որը կը ներկայանայ մեզ միայն այն դէպքում, երբ լինի իրականացած»³⁷: Ուստի, պնդում է քննադատը, որ Մարդու իրաւունքների հայեցակարգը, «Փորձելով աշխարհի բոլոր մարդկանց պարտադրել բարոյականութեան մասնաւոր նորմ, փորձում է վերականգնել Արեւմուտքի մաքուր

³² Epress.am, Գողութիւնը՝ ծայրայեղ անհրաժեշտութիւն. որտեղ է թեւացել պետութիւնը դատապարտուած կնոջ գործում, e/<https://epress.am/2018/09/18/Գողութիւնը-ծայրահեղ-անհրաժեշտութիւն.html>

³³ Նոյն տեղում:

³⁴ Ален де Бенуа, По ту сторону прав человека В защиту свобод, Ион, Москва, 2015, с. 10.

³⁵ Նոյն տեղում, էջ 57:

³⁶ Նոյն տեղում, էջ 47:

³⁷ Նոյն տեղում, էջ 28:

խիղճը, որը թոյլ կը տայ իրեն՝ կրկին ներկայանալ նմանակելի նմոյշի տեսքով եւ նրանց, ովքեր չեն ցանկանում իրեն հետեւել, մերկացնել՝ իբրեւ «բարբարոսներ»³⁸: «Այսու՝ եթէ Մարդու իրաւունքը, նոյնիսկ, վերաբերում էլ է իրաւունքի ոլորտին, ապա այն, արդէն այս ձեւով, ոչ մի ընդհանրութիւն չունի այն բանի հետ, ինչ հասկացում էր «իրաւունք»-ի ներքոյ՝ այն ժամանակ, երբ դա հիմնադրուել է»: Հետեւաբար՝ «...հարցը այն է, թէ ինչո՞ւ է հարկաւոր՝ ականդոյթների արգելումը...»³⁹:

Ալեն դէ Բենուան առաջարկում է ինչ-ինչ լուծումներ՝ փոփոխութիւնների եւ այլ միջոցառումների ձեւով: Սակայն, պահոյս, մեզ հետաքրքրում է միայն այն, որ Մարդու իրաւունքների հայեցակարգում առկայ թերութիւնները նկատել են, նաեւ, հէնց հեղինակները: Բայցեւայնպէս՝ այն լեգիտիմութիւն է ստացել եւ համաշխարհային մեծ հեղինակութիւն է վայելում:

Այսպիսով, ինչպէս վերը բերուած մասնաւոր դէպքի օրինակով, այնպէս էլ այս խիստ ընդհանրականի պարագայում, հաստատում է միեւնոյն հակոտնեայի առկայութեան փաստը: Այն է՝ ինքն իր մէջ մի շարք հակասութիւններ պարունակող հայեցակարգի կիրառումը արդար չէ: Սակայն քանի որ այն ստացել է լեգիտիմութիւն, եւ դրան համապատասխան գործելը, յաճախ, պարտադիր է, ուստի դրան հակադրուելը նոյնպէս արդար չէ: Այսինքն՝ առկայ է նոյնութեան օրէնքի խախտում, եւ յստակ գիտակցում է խախտման առկայութիւնը, սակայն շրջանառուող հայեցակարգը լեգիտիմ է, շատ դէպքերում էլ՝ գերակայ նորմատիւ ակտ:

Վերջապէս՝ այս երեւոյթը առկայ է փիլիսոփայութեան մէջ՝ ընդհանրապէս, իսկ քաղաքական փիլիսոփայութեան մէջ՝ մասնաւորապէս: Պլատոնի հիմնարար՝ «Պետութիւն» աշխատութիւնը նպատակադրում է՝ «կատարեալ» պետութեան կառուցարկումը, իսկ կատարեալ պետութեան էական ու գլխաւոր յատկանիշը, ըստ հեղինակի, արդարութիւնն է⁴⁰: Այս «կատարեալ» պետութեան այդպիսին լինելու համար, ի թիւս այլնի, Սոկրատեսը գրաքննութեան ինստիտուտի մի նմոյշ է մտայղանում, որի պահանջներից էր՝ երբեք չպատմել երիտասարդներին, թէ «... ինչպէս են աստուածները պատերազմում աստուածների դէմ, դաւեր նիւթում ու կուում»: Սոկրատեսը, «գրաքննութեանը» վերաբերող այս խօսքի ընթացքում, տալիս է հռետորական մի հարց՝ ասելով. «Զէ՞ որ դա չէ ճշմարտութիւնը»: Առաջին հայեացքից, կարելի է կարծել, որ Սոկրատեսը զբաղւում է թէնդիցիայով եւ, գտնելով, թէ աստուածների վերաբերեալ առկայ է ապատեղակատուութիւն՝ «հերձուածողութիւն», փորձում է «լուսաւորել» լսարանին: Սակայն նրա նպատակն այլ է. Սոկրատեսը պահանջում է՝ «խմբագրել» աստուածների մասին պատումները, որոնք կիրառուելու են պատանիներին՝ կատարեալ պետութեան ապագայ պահապաններին դաստիարակելու համար: Իսկ այդ խմբագրուած նիւթը պէտք է դառնայ մի գործիք, որն օգտակար ու նպատակայարմար է՝ երիտասարդներին «սրտոտ» եւ իմաստութիւնը սիրող դարձնելու համար⁴¹:

Այսպիսով, վերը մէջբերուած, Սոկրատեսի կիրառած «ճշմարտութիւն» հասկացութիւնը խիստ իւրօրինակ նշանակութիւն ունի: Սոկրատեսն ի նկատի չունի մտքի համապատասխանութեան՝ զուտ տեսական մտակառոյցը, այլ մի այնպիսի, իւրայատուկ «ճշմարտութիւն», որը նոյնացում է ազնուութեան, արդարութեան, բարու, եւ

³⁸ Նոյն տեղում, էջ 10:

³⁹ Նոյն տեղում, էջ 72:

⁴⁰ Պլատոն, Պետութիւն, երկեր չորս հատորով, հատոր IV, Երեւան, «Սարգիս Խաչենց. Պրինսիպնո. Ամասրես», 2017, էջ 159:

⁴¹ Տե՛ս, նոյն տեղում, էջ 76:

այլ առաքինութիւնների հետ՝ հիմնուելով կատարեալ պետութեանն ուղղուած գործնական նպատակայարմարութեան վրայ: Ասուածը հիմնաւորում են Սոկրատեսի այն պնդումները, ըստ որոնց, «...սուտն աստուածների համար անօգուտ է, իսկ մարդկանց օգտակար է որպէս դեղամիջոց...»⁴²: Պլատոնի (Սոկրատեսի՞) համոզմամբ՝ սուտը ցանկալի է նաեւ այն դէպքում (չհաշուած այլ դէպքերը), երբ հանդիսանում է՝ իբրեւ «...զսպող օգտակար միջոց»⁴³: Ուստի, եզրակացնում է Սոկրատեսը, «Մենք կը ստիպենք բանաստեղծներին հաստատել, որ կա՛մ այդ գործերը կատարել են ուրիշները, կա՛մ էլ, եթէ նրանք են կատարել, ապա աստուածների որդիներ չեն: ...Թոյլ չենք տա նաեւ համոզել պատանիներին, իբր ... հերոսները մարդկանցից աւելի լաւ չեն: ... Ահա թէ ինչու մենք պիտի դադարենք պատմել այդ առասպելները, որպէսզի դրանք չծնեն մեր պատանիների մէջ արատաւոր հակումներ»⁴⁴: Սոկրատեսը պնդում է, որ «... աստուած, իհարկէ, պարզ եւ ճշմարիտ է ինչպէս խօսքով, այնպէս էլ գործով, եւ ո՛չ ինքն է փոխակերպում, ո՛չ էլ խաբում է ուրիշներին՝ ո՛չ առերեւոյթ, ո՛չ խօսքով, ո՛չ նշաններ առաքելով, ո՛չ էլ երազում»⁴⁵: Սակայն նրան չի հետաքրքրում աստուածների՝ իրօք այսպիսին լինելը: Նա ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսի՞ն պէտք է լինի աստուածներին վերաբերող պատումը, որպէսզի ծառայի կատարեալ պետութեան ստեղծմանն ու ամրապնդմանը: Սոկրատեսը, կանխատեսելով անցանկալի դէպքերը՝ յաւելում է նաեւ, որ եթէ, ամէն դէպքում, պահապանները լսեն աստուածներին չվայելող պատումներ, ապա «...պէտք է կա՛մ ընդհանրապէս չընդունել, որ դրանք աստծոյ գործերն են, կա՛մ էլ՝ եթէ աստծոյ գործերն են, գտնել իմաստը, որը հիմայ փնտռում ենք, եւ ասել, որ աստուած գործում է միայն արդարն ու բարին, իսկ նրանց, որոնց պատժում է, այդ կերպ օգուտ է բերում»⁴⁶: Որովհետեւ այս ամէնի նպատակն այն է, որ պահապանները «...լինեն աստուածավախ եւ աստուածային, որքան որ թոյլ է տալիս մարդկային բնութիւնը»⁴⁷: Այստեղից՝ Սոկրատեսի համար թոյլատրելի է ու նոյնիսկ պարտադիր՝ ոչ թէ իրականութեանը համապատասխանող միտք հաղորդելը, այլ «փնտռել», «գտնել» եւ «ասել» այն, ինչ կը համապատասխանի իր նպատակադրութեանը՝ դաստիարակել ոգեշնչուած պահապաններ, որոնց ոգեշնչման աղբիւր-պատումները կարող են նաեւ կեղծ լինել: Ըստ Սոկրատեսի «...ճշմարտութեան սահմանումը ճիշդ խօսելը ... չէ»⁴⁸. այն արդարութիւն գործելուն վերաբերող միտք է՝⁴⁹, իսկ «...արդարութիւնը մարդու առաքինութիւն...»⁵⁰ է, եւ «...արդարը բարի մարդ է»⁵¹:

Վերը շարադրուածից երեւում է, որ Պլատոնը, առնուազն յաճախ, նոյնացնում է մի շարք առաքինութիւններ՝ երբեմն դրանք վերառելով ճշմարտութիւն հասկացութեան մէջ: Փաստօրէն, Պլատոնի «ճշմարտութեան» ըմբռնման իւրայատուկութիւնը, կախուած նպատակից, թոյլ է տալիս՝ լեզուի մասին «ոչ-ճշմարիտ»-ը՝ որպէս ճշմարիտ: Պլատոնը դէմ չէր (այլ ջատագովում է), որ ճշմարտութեանը հակասող որոշ իրողութիւններ համարուեն ճշմարիտ՝ յանուն ինչ-որ այլ, աւելի բարձր «ճշմարտութեան»: Այսինքն՝ Պլատոնի քաղաքական փիլիսոփայութեան համակարգում առկայ է

⁴² Նոյն տեղում, էջ 94:

⁴³ Նոյն տեղում, էջ 87:

⁴⁴ Նոյն տեղում, էջ 98:

⁴⁵ Նոյն տեղում, էջ 87:

⁴⁶ Նոյն տեղում, էջ 83:

⁴⁷ Նոյն տեղում, էջ 88:

⁴⁸ Նոյն տեղում, էջ 12:

⁴⁹ Տե՛ս, նոյն տեղում, էջ 13:

⁵⁰ Նոյն տեղում, էջ 19:

⁵¹ Նոյն տեղում, էջ 20:

եւ կարեւոր գործառնութիւն ունի, նոյնութեան օրէնքի խախտման միջոցով առաջացող, ճշմարտութեան հակոտնեայի տեսակը:

Եւ Պլատոնը, այս առումով, միակը չէ: Յետ-պոզիտիւզմի հիմնադիր Կարլ Փոփերը իր «Քաց հասարակութիւնը եւ դրա թշնամիները» հիմնարար աշխատութեան մէջ խիստ քննադատութեան է ենթարկում մի շարք մտածողների, սակայն նրա գլխաւոր թիրախներն են՝ Պլատոնը, Հեգելը եւ Մարքսը: Փոփերի (եւ ոչ միայն Փոփերի) քննադատութիւններից շատերը կարող էին այստեղ ներառուած լինել՝ որպէս ճշմարտութեան հակոտնեայի ցուցադրման օրինակներ, սակայն մենք կ'անդրադառնանք միայն մէկին, որը վերաբերում է Գ. Վ. Ֆ. Հեգելին. հակոտնեայի ցուցադրութեան մի օրինակ, որը գրեթէ հէնց այդպիսին է որակւում Փոփերի կողմից:

Կ. Փոփերը նկարագրում է Հեգելի փիլիսոփայութիւնը՝ համաձայնելով, որ «... նոյնութեան (իդէնտիկութեան) փիլիսոփայութիւնը...» հեգելականութեան սիւներից մէկն է⁵²: Հեգելեան համակարգի այս հատուածում, ինչպէս եւ՝ դիալեկտիկայում, առաջնորդող գաղափարը հերակլիտեսեան «հակադրութիւնների նոյնութեան ուսմունքն է»⁵³: Ըստ Փոփերի, այս ուսմունքը մեծ հնարաւորութիւն է ստեղծում խորամանկելու համար: Իսկ Հեգելի ողջ խորամանկութիւնը «ծառայում է՝ արդարացնելու համար գոյութիւն ունեցող կարգը: Սրա գլխաւոր հետեւութիւնը բարոյական եւ իրաւական պոզիտիւզմ է, մի ուսմունք, ըստ որի, այն, ինչ որ՝ է, լաւ է, որովհետեւ չեն կարող լինել այլ շափանիշներ, բացի գոյութիւն ունեցող շափանիշները. սա այն ուսմունքն է, ըստ որի, հզօրը ճիշդ է»⁵⁴: Այս ուսմունքը, որն ըստ Կ. Փոփերի, կոչուած է արդարացնելու «Ֆրեդերիկ Ուիլիամի բացարձակ մենիշխանութիւնը»⁵⁵, հնարաւոր է բղխեցնել, վերը նշած, խորամանկութիւնից: Հեգելը նոյնացրել է Իտէալը Իրականի հետ՝ մինչ այդ նոյնացնելով Իտէան Բանականութեան հետ: Այս երկու «... հաւասարացումները կամ, աւելի շուտ, երկիմաստութիւնները միաձուլուելով»՝ ի յայտ է բերում «Իրականը=Բանականին. ու սա թոյլ է տալիս Հեգելին՝ պնդել, որ այն ամէնն, ինչ բանական է, պէտք է իրական լինի, եւ այն ամէնն, ինչ իրական է, պէտք է բանական լինի, այսու՝ իրականութեան զարգացումը նոյնն է, ինչ բանականութեանը: Եւ որովհետեւ չի կարող գոյութեան մէջ լինել աւելի բարձր շափանիշ, քան Բանականութեան եւ Գաղափարի ամենավերջին զարգացումները, ուստի այն ամէնը, ինչ ներկայում իրական է կամ ակտուալ, գոյում է անհրաժեշտաբար եւ պէտք է լինի ինչպէս բանական, այնպէս էլ՝ լաւը»⁵⁶:

Քննադատը փաստարկում է, որ ըստ Հեգելի, գործնականում, այս «լաւը» հէնց Պրուսիականն է: Փոփերը, համաձայնելով Ա. Շոպենհաուերի հետ, գտնում է, որ նոյնութեան փիլիսոփայութիւնից, որպէս՝ «ենթարտադրանք», ի յայտ է գալիս նաեւ հեգելեան ճշմարտութեան հայեցակարգը, ըստ որի, «...այն, ինչ բանական է, անշուշտ, պէտք է համապատասխանի իրականութեանը, ուստի եւ՝ լինի ճշմարիտ...»:⁵⁷ Ըճմարտութեան զարգացումը տեղի ունի հէնց այնպէս, ինչպէս բանականութեան զարգացումը: Եւ այն, ինչ, տուեալ փուլում, համընկնում է բանականութեանը, ճշմարիտ է: Այս դատողութիւնների համադրութիւնը, եւ սրանց համադրութիւնը Հեգելի գործնական քաղաքականութեան հետ՝ Փոփերին թոյլ է տալիս պնդել, որ Հեգելի «...

⁵² Տե՛ս, Popper K. R., The open Society and Its Enemies, Princeton, «Princeton University Press», 2013, էջ 224:

⁵³ Նոյն տեղում:

⁵⁴ Նոյն տեղում:

⁵⁵ Նոյն տեղում:

⁵⁶ Նոյն տեղում, էջ 225:

⁵⁷ Նոյն տեղում:

ողջ ջանադրուծիները ջատագովական նպատակ է հետապնդում»⁵⁸: Եւ այդ ջատագովուծիները փաստարկում է, թէ «...այն ամէնը, ինչ ճշգրիտ է թուում լրամշակուած խելքին, պէտք է ճշմարիտ լինի»⁵⁹:

Այսպէս, Կարլ Փոփերը ցոյց է տալիս, որ անհրաժեշտական (նեցսիտարիստական) ճշմարտութիւնը կամ արդարութիւնը չի կարող լինել ճշմարտութիւն կամ արդարութիւն: Այսինքն՝ եթէ ինչ-որ բան այնպէս է, ինչպէս որ՝ է, դեռ չի նշանակում, որ այդպէս պէտք է լինի: Այլ հարց է, որ եղածից էլ չի բղխում, թէ ինչպէս պէտք է լինի, որ՝ չէ, սակայն այն, որ եղածը, բացի իր լինելիութիւնը՝ առանց այլ փաստարկի, լեզիտիմանում է՝ որպէս ճշմարիտ կամ արդար, ըստ Փոփերի, Հեգելի փիլիսոփայութեան յենասիւններից է: Հեգելեան փիլիսոփայութեան մէջ նոյնանում են արդարն ու այն անյայտը, որն անուանում է արդար, կամ ճշմարիտն ու այն անյայտը, որն անուանում է ճշմարիտ: Այսինքն՝ Կարլ Փոփերի պնդմամբ, նոյնութեան փիլիսոփայութեան մէջ խախտում է տրամաբանական նոյնութեան օրէնքը՝ միմեանց հակասող հայեցակէտերին միեւնոյն յատկանիշը վերագրելու ձեւով:

Վերջապէս, սոյն վերլուծութեամբ պարզաբանուող գաղափարը լաւագոյնս արտայայտում է Ու. Չերչիլի մի հանրայայտ յայտարարութեան կապակցութեամբ: Ըստ որի, «...ժողովրդավարութիւնը կառավարման վատագոյն ձեւն է՝ չհաշուած այն մնացած ձեւերը, որոնք ժամանակ առ ժամանակ փորձուել են»: Չերչիլի պնդումից բխում է, որ ժողովրդավարութիւնը լեզիտիմացել է, որովհետեւ, կառավարման միւս ձեւերից, աւելի մօտ է արդարութեանը, ճշմարտութեանը եւ լաւին, սակայն սա դեռ չի նշանակում, որ այն արդար է, ճշմարիտ կամ լաւը: Ուստի՝ ժողովրդավարութիւնը, որպէս՝ «արդարութիւն» սեռային հասկացութեան ծաւալի մէջ ներառուող մասնաւոր տեսակ, ճշմարտութեան հակոտնեայի մի նմոյշ է⁶⁰:

Վստահաբար կարելի է պնդել, ճշմարտութեան հակոտնեան զգալիօրէն նման է, այսպէս կոչուած, **ճշմարտամօտութեանը**: Մի հայեցակարգ, որը ճշմարտութեան ներկայիս ճգնաժամային իրադրութեան պայմաններում, կարելի է համարել ընդունելի՝ համաձայն Կ. Փոփերի առաջարկի. ««Գուցէ ես սխալ եմ, եւ գուցէ դու ճիշդ ես, ու ջանքի առկայութեամբ, մենք կարող ենք մօտենալ ճշմարտութեանը (ընդգծումը մերն է - Գ. Յ.)»»⁶¹: Սոյն վերլուծութիւնից կարելի է եզրակացնել, որ իրաւա-քաղաքական խօսույթում ցանկացած ճշմարտամօտութիւն կիրառելի է՝ որպէս սկզբունք, սակայն միշտ պէտք է ի նկատի ունենալ, որ ճշմարտամօտութիւնը, որքան էլ մօտ լինի ճշմարտութեանը, դեռ ճշմարտութիւն չէ: Աւելին՝ որքան մօտ, այնքան աւելի վտանգաւոր:

⁵⁸ Նոյն տեղում:

⁵⁹ Նոյն տեղում:

⁶⁰ Դեմոկրատիայի՝ ճշմարտութեան հակոտնեայ լինելու վերաբերեալ, առաւել մանրամասն, տե՛ս, տողերիս հեղինակի յօդուածը, **Յակոբեան Գ.**, Դեմոկրատիայի փիլիսոփայական բննադատութիւն. որոշ հիմնախնդիրներ եւ դրանց հնարաւոր լուծումները, «Վէմ» համահայկական հանդէս, ԺԱ (ԺԷ) տարի, 2019, թիւ 2 (66), Ապրիլ-Յունիս, էջ 9-24:

⁶¹ **Popper K. R.**, The open Society and Its Enemies, Princeton, «Princeton University Press», 2013, p. 431.